

Petar BABIĆ

PRIJELAZ SRPSKOG KRALJA STJEPANA DRAGUTINA NA KATOLIČANSTVO I POKUŠAJ OBNOVE CRKVENOG JEDINSTVA S RIMOM

Sažetak

Srpski kralj Uroš I., nakon ženidbe sina Stjepana Dragutina s Katarinom, kćerkom ugarskog kralja Bele IV., odlučio je da ga naslijedi mlađi sin Uroš II. Milutin. Podržavan od šurjaka Stjepana V., ugarskog kralja, Stjepan Dragutin zaratio je protiv oca Uroša I. i 1276. uspio doći na vlast u Srbiji, koju je, međutim, u ratu s bratom Urošom II. Milutinom izgubio 1282. Ipak, ugarski kralj Ladislav IV. dao mu je na upravu Mačvu, Usoru i Soli, područja koja je od 1273. držala njegova majka Elizabeta. Nakon ubojstva Ladislava IV. 1290. a osobito nakon iznenadne smrti Andrije III. 1301., koji nije ostavio nasljednika, Stjepan Dragutin, kao zet ugarskog kralja, također se nadao ugarskoj kruni. U tom kontekstu treba promatrati Stjepanov prijelaz na katoličanstvo 15. 3. 1291., što je značilo uspostavljanje jedinstva barem jednog dijela Srbije s Rimom. Uroš II. Milutin također je 1288. bio podnio zahtjev u Rim za ponovnom uspostavom crkvenog jedinstva prekinutog za vrijeme Stefana I. Prvovenčanog i brata mu monaha Save 1219. Ipak su to ostali pokušaji bez većeg značenja za katoličanstvo u Srbiji. Stjepan Dragutin nije uspio postići politička nadanja, ali je zato katolikom ostao on i kuća mu do smrti 1316. god.

Stjepan Dragutin je u povijesti poznat kao stariji sin srpskog kralja Uroša I. Mlađi brat mu je Uroš II. Milutin.

Bela IV. ugarski kralj darovao je 1263. Ani udovici galicijskog vojvode Rastislava, između ostalog i Mačvu, zbog čega je izbio rat između Bele IV. i srpskog kralja Uroša I. u jesen 1268., koji je Mačvu smatrao svojim teritorijem. Rat je završio porazom i deportacijom Uroša I. u Budim po požunskom nadvojvodi Stjepanu. Kao znak izmirenja između Bele IV. i Uroša I. jest ženidba Stjepana Dragutina, starijeg Uroševa sina, s Katarinom, kćerkom Bele IV. Narav-

no, time si je Stjepan Dragutin stvorio situaciju da je otac odredio njegova mlađeg brata Uroša II. Milutina za prijestolonasljednika.

To je bio razlog rata između Uroša I. oca i sina mu Stjepana Dragutina za srpsko prijestolje 1271-1273. Stjepan Dragutin je imao dobru potporu u svom šurjaku Stjepanu V., ugarskom kralju, koji je nakon smrti oca Bele IV. 1270. preuzeo vlast u Ugarskoj. No ta potpora nije dugo potrajala jer već u rujnu 1272. iznenada umre ugarski kralj Stjepan V. ostavivši maloljetnog sina Ladislava IV (8 godina), u čije ime upravlja Stjepanova žena, udovica Elizabeta.

Rat između Stjepana Dragutina i oca mu Uroša I. potraje i prve godine vladavine ugarskog kralja Ladislava IV. Stjepanu Dragutinu uspije dobiti rat protiv oca kod Gackog u Hercegovini, a otac Uroš I. pred sinom moradne pobjeći u samostan.¹ Stjepan Dragutin je potom zavladao u Srbiji od 1276. do 1282. godine koja se spominje kao godina njegova gubljenja vlasti u Srbiji. Naime, u ožujku 1282. Stjepan Dragutin je izgubio rat za prijesto protiv brata Uroša II. Milutina i slomljene noge morao pred bratom pobjeći u samostan. Ladislav IV. mu tom zgodom dadne u posjed Mačvu, Usoru i Soli u sjeveroistočnoj Bosni, dakle oblasti koje je od 1273. držala u rukama njegova majka Elizabeta. U leno te dijelove od ugarske krune dobije Stjepan Dragutin 13. siječnja 1283. Stjepan Dragutin i njegov stariji sin, kojega je otac kanio povratiti na srpsko prijestolje, odgovarali su Ladislavu i ugarskoj politici prema slavenskim zemljama na Balkanskom poluotoku. U kolovozu 1290. biva ubijen ugarski kralj Ladislav IV. od Kumana.²

Budući da Ladislav nije imao djece, na vlast u Ugarskoj dolazi Andrija III Venecijanac.³ Andrija je imao velikih problema u borbi da se održi na vlasti u Ugarskoj, jer je i napuljska kraljevska kuća imala prava na ugarsku krunu zbog toga što je Marija, kraljica napuljska, bila kći ugarskog kralja Stjepana V. Njen sin Karlo Martello krunjen je za napuljskog kralja 1290.⁴ Poslije smrti Ladislava IV. ova je nastojala svakako dobiti ugarsku krunu za svoga sina. U tome je imala svesrdnu podršku u papama, posebno Bonifaciju VIII.⁵ To je, međutim, izazvalo veliku podvojenost među plemstvom u Ugarskoj i slavenskim zemljama pod ugarskom krunom, osobito u Hrvatskoj.

1 M. PEROJEVIĆ, *Banovi Prjezda I i Stjepan I Kotroman*, u AA. VV., *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1942, str. 232 sl.

2 TIMON, *Epitomae cronologicae*, u S. CATONA, *Historia critica*, sv. 6, Budaë 1782, str. 1010.

3 THUROTZIUS, *Chronicon Ungharise*, sv. 2. cap. LXXXII, str. 249.

4 S. KATONA, *Historia critica regum Hungariae scriptis Arpadianae*, sv. 6, Budaë 1782, str. 1039.

5 *Isto*, str. 1215, 1244.

Pavao Šubić, ban dalmatinski, i njegov sin Mladen II. Šubić bili su veliki pristaše napuljskog kralja, dok je Stjepan Dragutin sa svojim zetom Stjepanom I. Kotromanom, banom bosanskim, bio vjeran Andriji III. Jasno da je u svemu tome i Stjepan Dragutin vidio veliku šansu za sebe da se i on domogne ugarske krune. Posebno je to postalo aktualno 1301. godine kada iznenada umre Andrija III. ne ostavivši nasljednika. Tu situaciju ipak iskoristi odmah Karlo Roberto Napuljski pa ga 1301.; nakon što je već 1300. u Zagrebu bio krunjen, estergomski nadbiskup Grgur u Budimpešti okruni za ugarskog kralja.⁶ Borba se tu rasplamsala jer je i bohemski kralj Venceslav imao pravo na ugarsku krunu, kao i bavorski Oton. Smrću Andrije III. i krunjenjem Karla Roberta za ugarskog kralja pružila se prilika Pavlu Šubiću - i njegovu bratu Mladenu I. - da napadne Stjepana Dragutina i zeta mu Stjepana I. Kotromana i da zagospodari njihovim zemljama. Rat se vodio 1301-1302., o čemu svjedoče dubrovačke kronike bilježeći o nemogućnosti povratka dubrovačkih trgovaca iz Srijema preko Srbije, jer je Uroš II. neprijatelj Dubrovnika, a ni preko Bosne radi rata Mladena I. i Stjepana Kotromana i Stjepana Dragutina na Drini.⁷ Ban Stjepan Kotroman je morao pobjeći pred Mladenom iz Bosne u Srijem.⁸

Budući da je podvojenost među svećenicima i biskupima glede kandidata za prijestolje bila velika, također opredjeljenje Bonifacija VIII. za Karla Roberta od većine je bilo neprihvaćeno. Najveći neprijatelji toj odluci bili su biskupi Vesprima i Jaurima. negirajući Bonifaciju VIII. pravo na takve čine, tj. da može mijenjati civilnu upravu u zemljama. Bonifacije VIII. u međuvremenu dadne Stjepanu Kaločkom instrukcije kako uspostaviti civilni red u Ugarskoj i Bosni.⁹ Na obavijest o ekskomunikaciji sina Venceslava, bohemski kralj uđe s oružanim snagama 1304. u Ugarsku da bi svoga sina branio od Karla Roberta i njegovih prijatelja.¹⁰

Da ga zaštititi otac ga povede sa sobom u Bohemiju noseći sa sobom i krunu i plašt sv. Stjepana, prvog ugarskog kralja. To je dovelo do novih tenzija i ratova između ove dvije zemlje. 23. lipnja 1305. umre Venceslav, kralj bohemski i poljski. To je bila prilika za neprijatelje Karla Roberta da izaberu Otona, nadvojvodu bavorskog, za ugarskog kralja. Oton je bio sin Elizabete, mlade kće-

6 O. RAYNALDI, *Annales ecclesiastici*, sv. 4, Lucae 1748, str. 307, pod br. 7.

7 T. SMIČIKLAS, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. 8, Zagreb 1910, str. 25-26.

8 D. MANDIĆ, *Državna i vjerska pripadnost srednjovjekovne Bosne i Hercegovine*, Chicago-Rim 1978, str. 239-241.

9 Archivio Segreto Vaticano (dalje: A. S. V.), *Registri Vaticani Bonifacii VIII*, n. 50, ep. 162. *Communes*, anno IX 1305, f. 345r; T. SMIČIKLAS, *nav. djelo*, br. 41, str. 47-48.

10 *Chronicon Boemiae*, u J. B. MENCK, *Scriptores rerum Germanicarum*, sv. 3, Lipsiae 1730, col. 174.

ri Bele IV., ugarskog kralja.¹¹ Oton povrati krunu sv. Stjepana iz Bohemije u Ugarsku uoči blagdana sv. Mihovila Arkandela, te za Sve svete u Alba Realis bude krunjen za kralja ugarskoga. Oton je imao neprijatelja u Ugarskoj možda više i od Venceslava. Od najvećih svakako su bili Karlo Robert i vrlo poznati Ivan i Enrik, sinovi bana Enrika.

Napeti i trajni ratovi donijeli su zemlji i Crkvi velika uništenja dobara.¹² Tek 1307. Oton je imao mirniju godinu vlasti. No i njemu Klement V. ubrzo oduzme vlast kao i Bonifacije VIII. Venceslavu II., bohemskom kralju.¹³

Godine 1308. ne mogavši se održati na vlasti u Ugarskoj počue se u Bavarsku. Marija i Karlo Robert učine kod pape da Karlo po drugi put dođe na vlast u Ugarsku i ostane na njoj do 1342. Da uspostavi mir u zemlji i provede papinu odluku bude poslan u Ugarsku kao legat kardinal Gentilis, iz reda manje braće.¹⁴

Sve ove momente s velikom pozornošću i nadom pratio je kralj Stjepan Dragutin, gajeći i sam potajne nade za ugarsko prijestolje.

Na Petrovu stolicu 22. veljače 1288. bude izabran Nikola IV. (Girolamo di Masci), zvan i Jeronim iz Ascolija,¹⁵ član obitelji sv. Franje, suvremenik sv. Bonaventure i dugo vremena misionar u Dalmaciji do 1272. To mu je uvelike pomoglo da upozna crkvenu problematiku zemalja balkanskoga poluotoka, posebno shizmatičke Srbije. Po crkvenim pitanjima, a posebno za uspostavljanje reda u Ugarskoj, pošalje tamo kao svog legata Benvenuta, biskupa iz Eugubija.¹⁶ Na službi ga naslijedi Giovanni Esino 1291.¹⁷

U ovaj trenutak kako dokumenti svjedoče spada prijelaz Stjepana Dragutina, gospodara Mačve, Usore i Soli, na katoličanstvo (15. ožujka 1291), početak misije franjevac kod njega kao i u sjeveroistočnoj Bosni i njegovo slanje barskog nadbiskupa Marijana kao svog osobnog izaslanika Sv. Stolici, koji je papu Nikolu IV. trebao izvijestiti o cjelovitoj situaciji u Srbiji i dijelovima Bosne pod njegovom upravom kao i cijeloj Bosni. Za borbu protiv heretika u Bosni tražio je požrtvovne misionare koji poznaju domaći jezik.¹⁸

11 S. KATONA, *nav. djelo*, sv. 1, Budae 1790, str. 91.

12 THUROTZIUS, *Chronicon Ungarise*, u S. KATONA, *nav. djelo*, sv. 1, Budae 1790, str. 97.

13 O. RAYNALDI, *Annales ecclesiastici*, sv. 4, Lucae 1749, br. 20, str. 427.

14 S. KATONA, *nav. djelo*, sv. 1, Budae 1790, str. 130.

15 A. FRANCHI, *Nicolaus papa IV*, Ascoli Piceno 1990.

16 O. RAYNALDI, *Annales ecclesiastici*, sv. 4, Lucae 1748, cap. XLI, 110.

17 A. S. V., *Registri Vaticani Nicolai IV*, br. 45, epistola 118 Curiales, anno III (1291), f. 177v; G. PRAY, *Annales regum Hungarorum*, vol. 1, Vindobonae 1764, 360.

18 A. S. V., *Registri Vaticani Nicolai IV*, n. 46, epistola 24 Curiales, anno III (1291), f. 167r; A. THEINER, *Vetera monumenta historiam Hungariae illustrantia*, vol. 1, Romae 1859, str. 375; T. SMIČIKLAS, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, vol. 7, Zagreb 1909, str. 3-24.

Cijelu stvar, tj. broj i pogodnost osoba, kao i misiju unijaćenja i daljnje dorade na vjerskoj obuci kralja i dvora papa je povjerio franjevcima, tzv. Slavonske (Dalmatinske) provincije.¹⁹ Svu stvar posebnim pismom papa je povjerio Elizabeti kraljici, koja kao kći ugarske kraljevske kuće i dobra kršćanka oduvijek je gajila dobre odnose sa Sv. Stolicom.²⁰ U početku su poslani dvojica patara, Marijan i Ciprijan, koji su bili na kraljevskom dvoru i imali su ulogu odgajati kraljevsku obitelj u katoličanstvu.

Obraćanjem na katoličanstvo Stjepan Dragutin je naravno uspostavio automatski jedinstvo s Rimom koje od vremena Stefana Prvovjenčanog i njegova brata monaha Save 1219. priznanjem autokefalnosti Srpske pravoslavne Crkve po Nikopolju nije više postojalo. Za Stjepana Dragutina je ovaj čin imao i političko značenje, tj. sačuvati dijelove Srbije, Mačvu kao posjed odakle je dalje mogao voditi rat protiv brata Uroša II. za srpsku krunu. Uz to budući da je imao za ženu Katarinu, kći Stjepana V., ugarskog kralja, pretendirao je i na ugarsku krunu, tim više je imao šanse, jer je iza smrti Ladislava IV. ugarskog kralja 1290., koji nije imao djece, praktično ugarska kruna ostala bez prijestolonasljednika.

I srpski kralj Uroš II. je pokušao iz Rima dobiti srpsku krunu, pa je i sam 1288. podnio zahtjev u Rim za unijaćenjem. Posebno kao saveznik Karla Roberta mogao je očekivati da bar vrati Mačvu i Srijem. Da je stvarno i Uroš II. Milutin pokušao uspostaviti jedinstvo s Rimom svjedoči jedno papinsko pismo od 23. srpnja 1288.²¹

Kako iz slijeda događaja vidimo Urošu II. Milutinu nije uspjelo postići politički cilj unijaćenjem s Rimom, a i za povijest katoličanstva u toj zemlji taj akt nije imao dugotrajno značenje, niti je bio trajno prihvaćen u zemlji.

Ni za Stjepana Dragutina obraćenje na katoličanstvo nije donijelo željeni politički efekt. Utoliko mu je pomoglo da svoj život dalje provede kao gospodar Mačve i Srijema, Usore i Soli, kao povjerenik prihvaćen od Ugarske, gdje onda i umire 1316. godine.

19 A. S. V., *Registri Vaticani Nicolai IV*, n. 46, epistola 23 Curiales, anno IV (1291), ff. 166v-167r.

20 A. S. V., *Registri Vaticani Nicolai IV*, n. 46, epistola 23 Curiales, anno IV (1291), ff. 166v-167r: "In eundem modum carissime in Christo Helenae".

21 A. S. V., *Registri Vaticani Nicolai IV*, n. 44, epistola 32 Curiales, anno I (1288), f. 93r; M. E. LANGLOIS, *Les registres de Nicolai IV*, vol. 1, fasc. 1, Paris 1887, str. 118. ("Viro mag-nifico Urosio illustrissimo...").

ÜBERTRITT DES SERBISCHEN KÖNIGS STEFAN DRAGUTIN ZUM KATHOLISCHEN GLAUBEN UND VERSUCH DER ERNEUERUNG DER KIRCHLICHEN EINHEIT MIT ROM

Zusammenfassung

Der Schenkungsakt des Gebietes Mačva an Anna, die Witwe des Galizierfürsten Rastislav, im Jahre 1265 von Seiten des ungarischen Königs Bela IV. war der Grund des Krieges zwischen ihm und dem serbischen König Uroš I., der diese Gebiete als sein Land betrachtete. Der Krieg endete mit der Niederlage Uroš I. und seiner Deportation nach Budim in Ungarn. Als Versöhnungsakt zwischen Bela IV. und Uroš I. wurde die Heirat zwischen dem älteren Sohn von Uroš I., Stefan Dragutin, und der Tochter Belas IV., Katharina, gefeiert.

Dadurch verlor Stefan Dragutin den Anspruch auf den Königsstuhl Serbiens. Als Nachfolger auf dem serbischen Thron ernannte der Vater Uroš I. den jüngeren Sohn Uroš II. Milutin.

Das war der Auslöser des Krieges zwischen dem Vater Uroš I. und seinem Sohn Stefan Dragutin in den Jahren 1271-73. Stefan Dragutin wurde dabei sehr unterstützt von seinem Schwager Stefan V., dem König von Ungarn. Stefan Dragutin besiegte den Vater in diesem Krieg und übernahm die Herrschaft über Serbien von 1276-1282.

Im März 1282 verlor Stefan Dragutin seine Macht über Serbien durch den Krieg gegen seinen Bruder Uroš II. Milutin. Mit einem gebrochenen Fuß floh er vor seinem Bruder nach Ungarn. Ladislav IV., König von Ungarn, übergab ihm die Verwaltung der Gebiete Mačva in Serbien und Usora und Soli im Nordosten Bosniens (diese Gebiete wurden seit 1273 von seiner Mutter Elisabeth regiert).

Nachdem Ladislav IV. von den Kumanen ermordet worden war, entstand zwischen Andreas III. und Karl Robert von Neapel ein heftiger Kampf um den ungarischen Königsthron. In diesem Streit sah auch Stefan Dragutin als Schwiegersohn Belas IV. eine Chance für sich, die ungarische Königskrone zu erwerben. Das wurde besonders aktuell im Jahre 1301, als König Andreas III. plötzlich starb, ohne einen Nachfolger zu hinterlassen.

In diesem Kontext nun ist die Hinwendung Stefan Dragutins zum katholischen Glauben und sein Übertritt am 15. 3. 1291 zu sehen sowie die Erneuerung der kirchlichen Einheit zwischen Rom und der serbisch-orthodoxen Kirche zumindest in manchen Gebieten von Mačva und Srijem in Serbien. Sie dauerte bis zu seinem Tod 1316.

Auch der jüngere Bruder Stefan Dragutins, König Uroš II. Milutin, versuchte im Kampf um den serbischen Thron von Rom die Königskrone zu bekommen und hatte dazu im Jahre 1288 auch in Rom einen Antrag um die kirchliche Einheit gestellt. Als Verbündeter von König Karlo Robert von Neapel erhoffte er für sich mindestens die Gebiete Mačva und Srijem wiederzubekommen.

Die ganze spätere Situation zeigt, daß es Uroš II. Milutin nicht gelang, die Einheit mit Rom herzustellen. Das ganze Unternehmen hatte keinen Einfluß auf Dauer für den katholischen Glauben in Serbien.